А. О. Корнецький,
к. е. н., доцент, доцент кафедри управління та організаційного розвитку,
Український католицький університет
ORCID ID: 0000-0003-1955-6167

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.12.122

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ТИПОЛОГІЯ

A. Kornetskyi,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management
and Organizational Development, Ukrainian Catholic University

EVOLUTION OF ENTREPRENEURSHIP AND ITS TYPOLOGY

Статтю присвячено аналізу феномену підприємницької діяльності та його еволюції. Ключовими ознаками такої діяльності в результаті наукового узагальнення можна вважати ризик, інновативність, задоволення потреб та перерозподіл ресурсів. Дослідження сутності підприємництва доцільно проводити через аналіз головним пов'язаних з цією темою термінів "підприємець", "підприємництво" та "підприємство". В статті було проаналізовано ключові ознаки підприємницької діяльності та різні підходи до її класифікації: за розміром, метою та цільовою групою. Так, було розглянуто інституційне, академічне, стратегічне, соціальне, "імпакт", стале, креативне та зелене підприємництво як сучасні його типи залежно від мети діяльності, а також жіноче, молодіжне, шкільне та ветеранське підприємництво, яке існує для створення переваг деяких цільових груп. Підприємництво розглядається як інноваційна діяльність, що проводиться індивідами на власний ризик з метою задоволення потреб споживачів і отримання певної цінності, яка призводить до перерозподілу ресурсів. Окрім того, проведено чітку відмінність між поняттями "підприємництво" та "бізнес". Також у статті було обґрунтовано необхідність зміни деяких підходів до визначення підприємництва, оскільки класична його мета — отримання прибутку вже не є достатньою для задоволення всіх інтересів підприємців.

The article is devoted to the analysis of the phenomenon of entrepreneurial activity and its evolution. The evolution of this phenomenon is revealed from the first studies on this topic from the work of R. Cantillon, continuing such authors as A. Smith, J.-B. Say, C. Marx, M. Weber, and more recent studies of J. A. Schumpeter, F. A. von Hayek, L. von Mises, and others. The article also reviews the differences between entrepreneurship and wage labor, presents their main advantages and disadvantages. It is beneficial to study the essence of entrepreneurship through the analysis of the main terms related to this topic "entrepreneur", "entrepreneurship" and "enterprise". The key features of entrepreneurial activity and different approaches to its classification were analyzed: by size, purpose, and target group. Thus, institutional, academic, strategic, social, "impact", sustainable, creative, and green entrepreneurship as its modern types depending on the purpose of the activity, as well as women's, youth, school, and veteran entrepreneurship, which exists to create benefits for some target groups, were considered. The article presents an overview of the process of entrepreneurship development in Ukraine from the times of Kievan Rus to the present. Based on the analysis of the development of entrepreneurship in the world and in Ukraine, its main milestones and features in different periods of time, the author comes to the conclusion that risk, innovation, the satisfaction of needs, and redistribution of resources can be considered as key features of entrepreneurial activity as a result of scientific generalization. The author considers the concept of entrepreneurship as an innovative activity carried out by individuals at their own risk in order to meet the needs of consumers and obtain a certain value that leads to the redistribution of resources. Besides, the distinction

between the concepts of "entrepreneurship" and "business" was introduced. Also, the article substantiated the need to change some approaches to the definition of entrepreneurship, as its classic goal — to make a profit is no longer sufficient to meet all the interests of entrepreneurs.

Ключові слова: підприємництво, підприємство, підприємець, бізнес, наймана праця, інноваційна діяльність, господарська діяльність.

Key words: entrepreneurship, enterprise, entrepreneur, business, wage labor, innovative activity, economic activity.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасне підприємництво є діяльністю, на якій тримається ринкова економіка, але сама підприємницька діяльність, в її ранніх проявах, існує відтоді, як існує людське суспільство. Однак перші дослідження цієї теми почалися лише декілька століть назад, а більш ґрунтовні наукові роботи з'явилися лише в ХХ ст. Обсяг літератури та її фокус, кількість авторів і мультидисциплінарний характер феномену ускладнюють будь-який комплексний огляд літератури. Сама ж концепція підприємницької діяльності має складну традицію в економічній теорії, що призводить до важкості формулювання стислого визначення, а будь-яка спроба це зробити часто призводить до виключення важливих елементів з тлумачення. Тому дуже актуальним є дослідити різні підходи до розуміння даного феномену й зрозуміти як він еволюціонував у роботах різних вчених.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ПУБЛІКАЦІЙ

До дослідження феномену підприємницької діяльності долучилось багато науковців. Серед перших вчених, які намагались зрозуміти природу даного феномену були Р. Кантільйон, А. Сміт, Ж. Б. Сей та М. Вебер. Розвиток підприємницької діяльності в ХХ ст. створив поле для нових досліджень, й аналіз цього феномену можемо знайти серед робіт більш сучасних вчених: Й. Шумпетера, Ф. Гаєка, А. Мізеса та І. Кірцнера. Справді багато вчених намагались дослідити даний феномен, але, зважаючи на його мультидисциплінарний характер, цей напрям потребує подальших досліджень.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Суть підприємницької діяльності, як і саме поняття, можуть здатися на перший погляд досить простими, але концептуалізація, визначення і розуміння цього феномену дуже довгий час вислизало від вчених та практиків, які займалися даним питанням. Поки вчені наближались до розуміння явища підприємницької діяльності, його концепція постійно змінювалася та еволюціонувала. Ця стаття покликана представити історичний підсумок та узагальнити підходи різних дослідників до розуміння феномену підприємницькою діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасне підприємництво є діяльністю, на якій тримається ринкова економіка. Суть цієї діяльності розкривається максимально практично через створення підприємств, що є альтернативою працевлаштування індивідів. Підприємництво у світі зародилось разом із зародженням торгівлі, а першими підприємцями можна вважати купців та майстрів (теслярів, ковалів і т. д.). Порівнюючи стародавнє підприємництво з сучасними реаліями, можна стверджувати, що тоді воно більше нагадувало самозайнятість — згадані вище люди працювали на себе, часто без працевлаштування додаткових людей [1].

Стародавні витоки сучасного підприємництва також відносяться до діяльності церкви та королівських родин. І хоча така діяльність у ті часи мала відповідної назви, по своїй суті це було підприємництво. Так, церква мала поля, засіяні агрокультурами, а також крамниці, які збували врожай. Королівські ж родини вели підприємницьку діяльність у ще більших масштабах займаючись видобутком дорогоцінних металів, виробництвом вина, експортом та імпортом [2]. Як і сучасне підприємництво, така діяльність мала свої ризики, потребувала стратегічних рішень та організації процесів.

Згідно загальної теорії, підприємництво — це комплексний процес, який включає декілька складових: особистість підприємця, економічні можливості, стратегію та способи взаємодії з ресурсами [3]. Підприємництво як процес виконує важливі функції, серед яких задоволення потреб суспільства, створення робочих місць, а також наповнення державного бюджету.

Вперше підприємництво стало об'єктом наукових досліджень у роботах Р. Кантільйона у XVIII ст. Головна його теза полягає у тому, що саме підприємці управляють світовими ресурсами, а також працюють заради отримання матеріальної винагороди відповідно до можливостей, із взяттям на себе ризиків [4]. Саме з Р. Кантільйона починається еволюція терміну "підприємництво" у щось більше — те, що ми спостерігаємо серед наукових робіт сьогодення.

Продовжив досліджувати підприємництво економіст А. Сміт, але вже через призму ринкової економіки. Так, у своїй праці "Дослідження про природу і причини багатства народів" (1776 р.) він описав головні особливості капіталізму, розкрив його економічний зміст та обґрунтував його подальший розвиток [5]. Важливим внеском А. Сміта є теорія "невидимої руки", яка описує те, що ринок може саморегулюватись через підприємництво і самостійно створювати необхідні умови для вигідного обміну між учасниками ринку. Основна теза А. Сміта була про те, що підприємництво — це не робота, а стиль життя.

Індивід може обрати шлях підприємництва керуючись низкою факторів: природних здібностей, зовнішніми умовами, попиту на той чи інший товар тощо. Ж. Б. Сей у XIX ст. розглядав підприємців як посередників виробничого процесу, які об'єднують землю, працю і капітал з потребами споживачів, а також зазначав, що саме підприємці відіграють ключову роль в економіці [6]. К. Менгер вперше диференціював капіталістів та підприємців; останні відповідають за збір інформації, проведення економічних розрахунків і прояв волі до привнесення до виробничого процесу більшої кількості блага, а також контроль над виробництвом [7].

Аналіз наукових робіт, які досліджували підприємництво, не може оминути і праці К. Маркса, який пов'язував розвиток капіталізму із зростанням так званого "середнього класу", що опинився десь між найманими працівниками та капіталістами [8]. Саме підприємництво вважається запорукою розвитку середнього класу та

Таблиця 1. Переваги та недоліки підприємницької діяльності у порівнянні з найманою працею

Переваги	Недоліки
Можливість отримувати потенційно значно вищу винагороду за свою роботу	Додаткові ризики, пов'язані з необхідністю капіталовкладень
Більш гнучкий графік роботи та можливість самому його регулювати	Часта необхідність працювати значно більше, ніж при роботі за наймом
Самостійний вибір стратегії розвитку та цілей організації, в якій працює індивід	Обов'язкова взаємодія з державними органами влади та органами місцевого самоврядування з питань оподаткування та ведення діяльності
Можливість впливати на підбір персоналу, який буде виконувати поставлені цілі	Потреба володіти хоча б базовими знаннями та практичними навичками, які стосуються всього процесу діяльності організації

Джерело: розроблено автором.

можливістю для індивідів відійти від роботи за наймом. Ба більше, кількість представників "середнього класу" сьогодні слугує індикатором розвитку економіки країн.

Німецький дослідник М. Вебер у своїй праці "Протестантська етика і дух капіталізму" (1905 р.) [9] винайшов образ "ідеального підприємця", який може раціоналізувати економіку. Він також описав риси, які властиві цьому ідеалізованому підприємцю, серед них: наполегливість, скромність та відданість власній справі. Такий тип людини своєю діяльністю здобуває відчуття виконаного обов'язку перед суспільством своєю діяльністю. Також М. Вебер умовно розділив підприємців на "старих" та "нових"; новий підприємець, за його словами, є людиною з сильним характером, яка прагне влади та відходить від звичайної спекуляції заради власної репутації.

Таким чином, ранні дослідження з підприємництва XVIII—XIX ст. пов'язані з постаттю підприємця як людини, що здатна взяти на себе ризики і створювати нові блага для споживачів, отримуючи при цьому певну вигоду. Ключовим питанням щодо постаті підприємця і тоді, і зараз залишається питання мотивації людини займатись такою діяльністю, що, хоча і несе потенційно більшу винагороду, також несе і більші ризики.

У сучасному світі перед людиною постає вибір: працювати за наймом на підприємстві, державу або в громадському секторі, чи стати підприємцем самому. З еволюцією підприємництва як економічної категорії цей вибір отримує все нові і нові ознаки, які були малодосліджені на ранніх стадіях розвитку підприємництва. Великий прорив в цьому питанні зробили науковці у XX ст.

Й. Шумпетер у своїй праці "Капіталізм, соціалізм та демократія" (1942 р.) стверджував, що підприємництво еволюціонувало в інструмент буржуазії для генерації інновацій через деконструкцію ресурсів [10]. Вперше про підприємництво стали говорити як про засіб створення інновацій для людства, а підприємців стали називати тими, хто виконує креативну функцію в суспільстві. Інноваційність закріпилася як одна з головних ознак підприємницької діяльності і набуває ще більшого значення нині. Саме підприємці знаходяться в постійному пошуку нових інструментів та шляхів задоволення потреб споживачів. Такий підхід навіть використався в цілу категорію "інноваційне підприємництво", яка відіграє одну з центральних ролей серед типів підприємництва сьогодні. Таке підприємництво "існує з метою розробки, впровадження та комерційного використання інновацій", а тиск прогресу змушує майже будь-яке підприємство вдаватися до інновацій [11].

За підтвердження інноваційного характеру підприємницької діяльності у XX ст. також висловлювався Ф. Гаєк. Він досліджував підприємництво як інструмент заохочення пошуку, знаходження економічних

агентів, що просувають на ринок зміни, які згодом стають характерними [12].

Окремо варто зупинитись на основних відмінностях між підприємництвом та найманою працею. В умовах ринкової економіки кожен індивід може робити вибір на користь першого або другого сценарію. Аналіз переваг та недоліків підприємництва у порівнянні з найманою працею представлено у таблиці 1.

У питанні співвідношення підприємців та найманих працівників цікавим є факт їх необхідної взаємодії. Так, перші не можуть ефективно працювати без других і навпаки. Це явище описав Л. Мізес у своїй праці "Людська діяльність: трактат з економічної теорії" (1949 р.), розділивши людей на підприємців та менеджерів. Він описував, що обидві ці категорії працюють у партнерстві, хоча менеджерам відводиться все-таки роль молодшого партнера — вони допускаються до розподілу благ та отримання частини прибутку (значно меншої за підприємців). Підприємництво ж потребує роботи з ризиками, а підприємці несуть відповідальність за невірні рішення (у вигляді збитків). Головною функцією підприємництва на думку Л. Мізеса є розподіляти ресурси найбільш ефективним чином [13].

Розвиток даного напрямку досліджень з підприємництва продовжив І. Кірцнер, виокремивши крім підприємців та менеджерів ще третю економічну роль — роль капіталіста. Він писав про підприємця як про людину, діяльність якої направлена на збільшення суспільного добробуту, а його поведінка характеризується активністю, креативністю та концентрацією на потребах інших індивідів [14].

Вільне підприємництво може існувати тільки в ринкових умовах. І саме ринок створює умови для ефективного ведення власної справи. Балансуючи між попитом та пропозицією підприємець шукає можливість щось купити та/або продати. В хід ідуть аналітичні навички оцінки витрат на виготовлення або отримання товару та прогнозування потенційного доходу, який можна отримати після його продажу. Якщо така послідовність дій має очікуваний ефект, то підприємець готовий вкладати в цю справу власний капітал. Звичайно, цей опис є дещо спрощений, але він потрібен підкреслити важливість описаного вище прогнозування потенційного доходу через задоволення потреб споживача. Підприємець, щоб бути успішним, має постійно виходити за межі стандартного використання ресурсів, щоб запропонувати ринку нові засоби виробництва, які потім можуть бути використані іншими підприємцями ще інноваційніше. Цей процес може тривати нескінченно, що було описано згаданим вище Ф. Гаєком у його праці "Згубна самовпевненість" у 1988 р. [15].

До дослідження теми важливості ресурсів при веденні підприємницької діяльності долучилось багато науковців, але найбільш фундаментальним є розділення всіх підприємницьких ресурсів на матеріальні та нематеріальні. До матеріальних ресурсів належить земля, нерухомість, транспорт, обладнання та гроші підприємства. До нематеріальних ресурсів відноситься інтелектуальна власність, бренд і знання персоналу підприємства [16]. Адекватна оцінка потреби в цих ресурсах і формує потенціал для підприємницької діяльності.

Окремо варто зауважити на розвитку підприємництва в Україні. Звичайно, говорячи по аналогії зі світовим підприємництвом, у нашій країні перші спроби займатись такою діяльністю існували ще у період проживання тут племен, коли торгівля відбувалась бартером, а металеві гроші ще не були в обігу. Поштовх торгівлі на території сучасної України надали греки в VI ст., коли почали освоювати території Причорномор'я. Такий короткий аналіз розвитку підприємництва в Україні не може оминути і період розквіту Київської Русі, починаючи з IX ст. У цей час активно працювали купці, які

Рис. 1. Ключові ознаки підприємницької діяльності

Джерело: розроблено автором.

займались як торгівлею між князівствами, так і міжнародною торгівлею з іншими країнами, а також особливу підприємницьку роль мали ремісники, які створювали товари та продавали їх. Окрему функцію в цих процесах займала держава, маючи власні землі та продаючи врожай з неї. Такий обіг подій тривав в Україні до початку індустріальної революції і саме її можна назвати точкою відліку для підприємництва, яка є максимально наближенням до сьогодення. Проте цей розвиток зазнав величезного краху в часи існування СРСР, що створило вкрай негативні умови для побудови ринкової економіки сьогодні. Приватне підприємство було заборонене майже 100 років і було можливим тільки в примітивному вигляді в селах. Закінчення періоду гальмування розвитку підприємництва можна прив'язати до появи перших кооперативів та здобуття Україною незалежності у 1991 р. Такий непростий шлях, на жаль, не дозволяє казати про можливість існування підприємництва в Україні як зрозумілої та природної діяльності і нині. Українські дослідники говорять, що ми досі проходимо період інституалізації підприємництва [17].

Виходячи з проведеного вище аналізу розвитку підприємництва у світі та Україні, його основних віх та особливостей в різні періоди часу, варто зробити узагальнення щодо ознак, які характеризують дане явище. Так, серед основних ознак підприємництва є ризик, інновативність, задоволення потреб та перерозподіл ресурсів. Ризик є первинною ознакою, оскільки він визначає таку діяльність і вирізняє її від іншого типу зайнятості. Інновативність, хоча і не є обов'язковою умовою існування підприємства, все ж, також може бути віднесена до визначальних ознак, оскільки кожна така діяльність вирішує певну проблему у певний спосіб. Задовольняючи потреби споживача підприємці створюють цінність для суспільства, тому ця ознака теж може бути віднесена до базових. І четверта ознака — перерозподіл ресурсів — також має визначальний характер, оскільки підприємництво забезпечує рух товарів та капіталу між індивідами і територіями. Описані вище ознаки підприємництва зображені схематично на рисунку 1.

Після аналізу ключових ознак підприємництва важливим завданням є розкрити сутність цього феномену.

Господарський кодекс України визначає підприємництво як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою

досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [18]. Варто зазначити, що фраза про "соціальні результати" була додана до визначення підприємництва в одній із останніх редакцій, але до цього словосполучення дане дослідження буде повертатись ще неодноразово.

Запропоноване Господарським кодексом України визначення підприємництва конструктивно деталізує цю діяльність і навіть охоплює частину з ключових ознак, які було проаналізовано раніше. Проте дане визначення не охоплює всієї сукупності важливих характеристик підприємництва, а також не описує супровідні категорії "підприємство" та "підприємець".

Окремою особливістю терміну "підприємництво" є його хибне ототожнення з терміном "бізнес". У побутових умовах ці терміни часто плутають або вживають як синоніми, хоча вони мають досить суттєву різницю. Термін "бізнес" не закріплений українським законодавством і фактично означає ширший спектр діяльності, ніж підприємництво. Підприємництво, на відміну від бізнесу, передбачає наявність підприємства, тобто юридично оформленого суб'єкта правових відносин. Продовжуючи цю логіку, бізнесова діяльність іноді може суперечити існуючим законам і вестись нелегально, в підтвердження цього у світі є багато прикладів. Як тільки бізнес проходить реєстрацію і стає легальним гравцем в юридичному полі, він стає підприємством. Тобто кожне підприємство за своєю суттю є бізнесом, але не кожен бізнес є підприємством.

У побуті термін "підприємництво" не тільки часто плутають з терміном "бізнес", але і з терміном "підприємство". Попри зовнішню їх схожість, за своєю суттю це зовсім різні терміни. Так, "підприємництво" розкриває діяльність, а "підприємство" є суб'єктом цієї діяльності. Тобто терміни є взаємозалежними, але далеко не синонімами. Крім того, важливим є і третій термін "підприємець", який характеризує індивіда, що займається підприємництвом.

Отже, якщо узагальнити, взаємозалежність всіх трьох термінів виражається у такі послідовності: "підприємець" займається "підприємництвом" в результаті чого створюється "підприємство". Візуально ця взаємозалежність зображена на рисунку 2.

Аналізуючи основні віхи розвитку підприємництва у світі та Україні, а також особливості деяких термінів, пов'язаних з даним явищем, актуальним завданням є

Рис. 2. Взаємозалежність підприємця, підприємництва та підприємства

Джерело: розроблено автором.

формування узагальнювального визначення підприємництва, яке б дало змогу рухатись далі цим дослідженням. Отже, пропонується таке:

Підприємництво — це інноваційна діяльність, що провадиться індивідами на власний ризик з метою задоволення потреб споживачів і отримання певної цінності, яка призводить до перерозподілу ресурсів.

Зазначене вище визначення потребує деяких роз'яснень. Так, інноваційність у підприємстві є доволі відносним явищем. По суті, кожне підприємство робить щось інноваційне у своїх територіальних або інших межах, але, якщо цю інноваційність порівнювати з іншими підприємствами, то вона може перестати бути такою. Проте саме явище підприємництва з'явилося як інновація і до сих пір головні світові інновації створюють саме підприємці, тому залишити цю ознаку в узагальнювальному визначенні буде доречно. Ризик та задоволення потреб споживачів є невід'ємними ознаками будь-якого підприємства, і без них дане визначення було б неповним. Натомість у визначенні було замінене класичну мету здійснення підприємницької діяльності — отримання прибутку на "отримання певної цінності". Це було зроблено з декількох причин. По-перше, не завжди фінансова вигода є рушійною силою для започаткування підприємницької діяльності. По-друге, фінансова винагорода включається у запропонований більш широкий термін "цінність". По-третє, навіть Господарський кодекс України пропонує вже більше широке визначення, вказуючи на досягнення певних "соціальних результатів" як певну мету.

Отже, підприємництво зазнає певних змін та еволюції, а запропоновані звичайні класичні визначення вже не розкривають всієї його суті. Щоб розібратись з цим питанням глибше, пропонується проаналізувати різні типи підприємництва. Важливим, є той факт, що ці типи формуються на різних ознаках і часто ніяк не перетинаються, хоча у центрі стоїть все те саме основне значення підприємницької діяльності, про яке було сказано вище.

Найбільш розповсюдженим підходом до розподілу підприємництва на різні типи є розподіл за розміром. Так, підприємництво за розміром розділяється на мале, середнє та велике. Додатково існує категорія мікропідприємництва, яке не так давно виокремилось в окрему категорію, але все ж таки має своє місце в цій класифікації. В Україні дану класифікацію регулює Закон № 2164-VII від 27.02.2020 р. [19], який описує характеристики всіх трьох категорій. Для такої класифікації використовується всього 3 показники: балансова вартість активів, чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середня кількість працівників. Детальний опис всіх чотирьох типів підприємництва надається в таблиці 2, яка створена за матеріалами вищезгаданого закону.

Підприємництво набуває все нових назв, якщо аналізувати мету існування того чи іншого підприємства. Як було зазначено раніше, крім класичної мети — отримання прибутку, сьогодні актуальними є і інші. Далі пропонується розглянути різні типи підприємництва, які мають мету, відмінну від мети отримання прибутку:

1. Інституціональне підприємництво. Цей тип підприємництва будується навколо думки, що сучасне

підприємництво є інститутом, тобто чимось значно більшим ніж діяльністю з продажів товарів або послуг. Метою такого підприємництва є побудова масштабного бізнесу, який би міг взаємодіяти зі світом на рівні інституцій. Так, підприємства такого типу відрізняються своєю стратегічністю та організованістю. У своїй діяльності інституціональні підприємства діють одразу на більш високому рівні — рівні національних та міжнародних інституцій [20].

2. Стратегічне підприємництво. Цей окремий тип підприємництва характеризується особливим місцем в ньому стратегічного менеджменту. Метою таких підприємств є постійне зростання і, відповідно, задоволення ще більше потреб своїх споживачів, а також постійне збільшення прибутків [21].

3. Академічне підприємництво. Даний цікавий тип підприємництва зародився у ХХ ст. як виклик університетів своїми силами забезпечувати власне фінансування. Метою такого підприємництва є покращення матеріально-технічної бази закладів освіти, а також збільшення фінансових можливостей для персоналу закладів освіти [22]. Характерною особливістю такого підприємництва є те, що університети були створені зовсім не з комерційною ціллю, але дійшли до комерційної діяльності на етапах власного розвитку. Найбільш відомими університетами, що займаються академічним підприємництвом є Гарвардський та Стенфордський університети.

4. Соціальне підприємництво. Дж. Г. Діс у своїх працях доводить, що велика частина державних та некомерційних підходів не виправдала себе і світ потребує нових підходів. Визначальною метою в соціальному підприємстві є соціальна місія. Під нею розуміється певна мета, яка є вищою за прибуток. Важливим аспектом такої діяльності є те, що прибуток все-таки може залишатись серед головних завдань соціального підприємства, але він не може бути максимізований, якщо така максимізація не узгоджена з соціальною місією. Соціальне підприємництво є таким, що діє в умовах ринку, як і звичайне, але воно створює значно важливіші засади для вирішення суспільних проблем. У науковій літературі сьогодні саме цей феномен є найбільш досліджуваний серед всіх інших типів підприємництва, які ставлять за мету не (або не тільки) отримання прибутку.

5. "Імпакт" підприємництво (підприємництво впливу). Метою такого підприємництва є створення ринкових інновацій, які збільшують суспільний добробут і рухають прогрес [23]. Таке підприємництво діє переважно на ринках, які розвиваються або тільки створюються. Ключовим ресурсом для "імпакт" підприємництва є людський капітал, а імпакт-підприємці у розвинених країнах є рушіями розвитку економіки.

6. Стале підприємництво. Цей тип підприємництва включає підходи, які несе в собі соціальне та інституційне підприємництво. Метою сталих підприємств є отримання прибутку без шкоди для навколишнього середовища та суспільства, а також вирішення соціальних проблем у процесі діяльності [24]. Важливою ознакою сталого підприємництва є те, що економічні цілі залишаються головними, але соціальні та екологічні цілі є невід'ємними та інтегрованими в бізнес-логіку. Окремо

Таблиця 2. Класифікація підприємств в Україні за розміром

	Мікропідприємства	Малі підприємства	Середні підприємства	Великі підприємства
Балансова вартість активів	до 350 000 євро	до 4 000 000 євро	до 20 000 000 євро	понад 20 000 000 євро
Чистий річний дохід від реалізації товарів, робіт, послуг	до 700 000 євро	до 8 000 000 євро	до 40 000 000 євро	понад 40 000 000 євро
Середня кількість працівників	до 10-ти осіб	До 50-ти осіб	до 250-ти осіб	понад 250-ти осіб

Джерело: [19].

про стале підприємництво говорять у розрізі "Цілей сталого розвитку" ООН, що були схвалені на період від 2015 до 2030 року і нараховують 17 Глобальних цілей, які встановили ООН для ефективного розвитку країн. Відповідно, підприємництво, яке враховує деякі "Цілі сталого розвитку" ООН у своїй роботі та ставить за мету їх досягнення через свою діяльність, також може називатись сталим підприємництвом.

7. Креативне підприємництво. Таке підприємництво передбачає отримання комерційної вигоди у сфері креативних індустрій (реклама, архітектура, дизайн тощо). Розвиток такого типу підприємництва пов'язаний із розвитком теми "креативна економіка", яка є платформою для його розвитку та розвивається найшвидше серед індустрій і має потенціал, що стати найбільшою з економічних індустрій [25]. Головною метою креативного підприємництва є реалізація попиту на товари та послуги, що були створені у сфері креативних індустрій, таких як, наприклад, витвори мистецтва, дизайнерські продукти, архітектурні проекти тощо.

8. Зелене (екологічне) підприємництво. Це підприємництво генерує прибуток не тільки у секторі альтернативної енергетики, але і має на меті привнести свій внесок у збереження навколишнього середовища. Такі підприємства часто підтримуються або дотуються державними і, навіть, недержавними інституціями, що дозволяє їм розвиватись ще швидше. Головним мотивом підприємців, які займаються екологічним підприємництвом є зберегти довкілля та зупинити кліматичні зміни [26].

Отже, було розглянуто вісім основних типів підприємництва, які відрізняються між собою за метою своєї діяльності. Всі ці типи підприємництва, хоча і мають різні назви та описують різні підходи, мають доволі сильний зв'язок між собою. Цей зв'язок можна пояснити через зміну загальної парадигми підприємництва, яке існує не тільки заради отримання прибутку.

Крім розподілення підприємництва за розміром та за метою діяльності, сьогодні актуальним стає ще одне — за цільовою групою. Так, підприємництво може мати багато особливостей відповідно до того, хто саме ним буде займатись. Ба більше, підприємництво може слугувати інструментом допомоги деяким категоріям населення. Далі пропонується розглянути деякі типи підприємництва залежно від цільової групи, яка ним займається:

1. Жіноче підприємництво. Ця діяльність покликана зменшити гендерну нерівність серед підприємців. Такий тип підприємництва можуть засновувати і вести жінки, що стало великим трендом у світі та окремою темою для дискусій. Жіноче підприємництво робить вагомий внесок у розвиток інновацій, а також працевлаштування і збільшення добробуту в суспільстві. Цікавим є той аспект, що ця тема однаково швидко стає популярною як у розвинених країнах, де жінки створюють підприємства, щоб професійно реалізуватись або показати свою рівність, так і у країнах, що розвиваються, де жінки починають власну справу, щоб забезпечити себе та свою родину. Найбільш розвинутою темою жіночого підприємництва є в Латинській Америці та Азії [27].

2. Молодіжне підприємництво. Цей тип підприємництва є відповіддю на низьку працевлаштованість мо-

лоді в деяких країнах. Зрозуміло, що молодіжне підприємництво передбачає залучення до підприємницької діяльності молоді, але і серед цієї теми виділяється ще три окремі групи: "допідприємці" віком 15—19 років, які ще не почали фактичний бізнес, але розробляють його; "починаючі підприємці" віком 20—25 років, які вже почали таку діяльність, але характеризуються надмірною креативністю та малодосвідченістю; "нові підприємці", віком 26—29 років, що вже мають досвід, амбіції та бажання відійти від традиційного підприємництва [28].

3. Шкільне підприємництво. Цей окремий тип підприємництва є найбільш популярним в США та Німеччині. Його суть полягає в тому, що учні створюють справжні підприємства прямо у стінах закладів освіти. Ці підприємства є реально зареєстрованими, сплачують податки, мають рахунки у банках, отримують гроші за продані товари та послуги. Варто додати, що це явище зароджується в Україні. Так, курс за вибором "Соціальне шкільне підприємництво" (СШП) тепер може додати у свої навантаження будь-яка українська школа, оскільки він рекомендований Міністерством освіти і науки України до запровадження. Крім того, було видано посібник "Соціальне шкільне підприємництво: твій перший стартап", який також схвалено МОН України до використання в загальноосвітніх навчальних закладах [29].

4. Ветеранське підприємництво. Це підприємництво має дуже важливу мету, яка досягається через цільову групу, а саме — соціалізація ветеранів після повернення із зон бойових дій. Досвід ведення підприємництва ветеранами у світі є дуже позитивним. Так, вони більш серйозно підходять до організації процесів та контролю за ефективністю [30]. В Україні після відомих подій 2014 року такий тип підприємництва теж розвивається стрімко. Наразі існує ціла мережа підприємств, що були створені ветеранами.

Крім описаних вище чотирьох типів підприємництва, які утворились відповідно до цільової групи, існують і інші: підприємництво, що ведуть біженці; підприємництво, що ведуть люди з інвалідністю тощо. Об'єднуючим їх фактором є створення певних переваг для конкретної цільової групи, а прибуток, знову таки, має не першочергове значення.

Розглянувши три різних підходи до визначення типів підприємництва, можна зробити висновок, що така діяльність має множину різних проявів. Проведений аналіз навряд можна вважати повним, але він дає можливість побачити суть — підприємництво є доволі особливою діяльністю, і класичні його визначення вже не повністю розкривають все різноманіття його проявів. Узагальнений аналіз різних типів підприємництва зображено на рисунку 3.

Описані вище типи підприємництва скоріше доповнюють ту його сутність, що була досліджена ще за часів Кантільйона і далі. Сучасне підприємництво стає різним і відображає більший спектр цілей, які може досягати підприємець. Так, підприємство може існувати задля виконання певної соціальної або екологічної місії, сприяти позитивним змінам у суспільстві або створювати додаткові привілеї деяким цільовим групам.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підприємництво як феномен має свою довгу та цікаву історію. Ця історія включає роботи таких видатних дослідників: Р. Кантільйон, А. Сміт, Ж. Б. Сей, М. Вебер, К. Маркс та інших. Підприємництво з'явилося як альтернатива роботи за наймом та має свої особливі переваги та недоліки.

Узагальнюючи значний шлях розвитку, було виокремлено чотири ключові ознаки, які несе в собі підприємництво — це ризик, перерозподіл ресурсів, задоволення потреби та інноваційність. Цей перелік ознак може бути розширено, але без описаних вище чотирьох підприємництво не відбудеться.

Підприємництво як категорія має різне за змістом значення аніж термін "бізнес". Останній є більш широким терміном та може не включати в себе наявність, власне, підприємства, яке є легально зареєстрованим. Логічною у дослідженні теми підприємництва є послідовність таких термінів: "підприємець", "підприємництво", "підприємство", що дозволяє описати спочатку індивіда, який провадить таку діяльність, переходячи на, власне, саму діяльність, а потім на її суб'єкт.

Було обґрунтовано необхідність зміни деяких підходів до визначення підприємництва, оскільки класична його мета — отримання прибутку вже не є достатньою для задоволення всіх інтересів підприємців. Ця теза підтверджується існуванням різних типів підприємництва, які умовно можна об'єднати не тільки за розміром підприємства, але і за метою існування підприємства та цільовою групою. Так, було розглянуто інституційне, академічне, стратегічне, соціальне, "Імпакт", стале, креативне та зелене підприємництво як сучасні його типи залежно від мети діяльності, а також жіноче, молодіжне, шкільне та ветеранське підприємництво, яке існує для створення переваг деяких цільових груп.

Загальна типологія підприємництва показує на те, що класичної стандартної мети, задля якої існує підприємство в класичному розумінні, вже не достатньо. Іншою важливою метою, крім отримання прибутку, може бути створення певної соціальної або екологічної цінності для суспільства або конкретної цільової групи. Такий підхід не тільки підкріплюється світовими дослідженнями та тисячами прикладів підприємства з більш широкими цілями, але і створює нові аспекти для розуміння категорії "підприємництво".

Література:

1. Hebert R. and Link A. A History of Entrepreneurship, Routledge, London, UK. 2009.
2. Casson Mark and Casson Catherine. The history of entrepreneurship: Medieval origins of a modern phenomenon, Business History. 2014. 56:8. 1223—1242.
3. Shane Scott A. (2003), A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus, Edward Elgar Publishing, London, UK.
4. Cantillon Richard. Essai sur la nature du commerce en general, A.M. Kelley, New York, USA. 1964.
5. Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства народов, Москва: Мысль, 1935.
6. Say J.-B. A treatise on political economy, Grigg and Elliot, Philadelphia, USA. 1976.
7. Menger Carl. Grundsätze der Volkswirtschaftslehre, Neptagon, Berlin, Germany. 2014.
8. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 30 т./ Госполитиздат. Москва: 1957. Т. 26: Теории прибавочной стоимости.
9. Вебер М. Избранные произведения, Москва: Прогрес, 1990.
10. Schumpeter, Joseph A. Capitalism, socialism and democracy, Harper & Brothers, New York, USA. 1942.
11. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку: монографія / В.В. Зянько. Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2008.

За розміром	За метою	За цільовою групою
<ul style="list-style-type: none"> *Мікро *Мале *Середнє *Велике 	<ul style="list-style-type: none"> *Інституційне *Академічне *Стратегічне *Соціальне *«Імпакт» *Стале *Креативне *Зелене 	<ul style="list-style-type: none"> *Жіноче *Молодіжне *Шкільне *Ветеранське

Рис. 3. Типологія підприємництва

Джерело: розроблено автором.

12. Von Hayek, Friedrich A. The Use of Knowledge in Society, The American Economic Review, 35 (4). 1945.
13. Mises, Ludwig. Human Actio, A Treatise on Economics. Ludwig von Mises Institute, Auburn, USA. 1949.
14. Kirzner I.M. Competition and entrepreneurship, University of Chicago Press, Chicago, Canada. 1973.
15. von Hayek Friedrich A. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism, Routledge London, UK. 1988.
16. Hill, Charles W.L. and Jones, Gareth R. Strategic Management Theory. Houghton-Mifflin, MA, Boston, USA. 2001.
17. Пиріг О.А., Черняк Д. Підприємництво в Україні: від витоків до сьогодення: монографія. — К.: УкрДрук, 2011.
18. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18. № 19—20. № 21—22. Ст.144.
19. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Редакція від 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
20. Levy, David and Scully, Maureen. The institutional entrepreneur as modern prince: The strategic face of power in contested fields. Organization Studies. 2007. Sage Journals 28: 971—991.
21. Hitt, Michael A., Ireland, Duane R., Sirmon, David G., and Trahms, Cheryl A. Strategic entrepreneurship: creating value for individuals, organizations, and society. Academy of Management Perspectives. 2011. 25 (2). Pp. 57—75.
22. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу. — Вінниця: Нова Книга, 2012. — 504 с.
23. Acs, Zoltan J. "Foundations of high impact entrepreneurship, Foundations and Trends in Entrepreneurship". 2008. 4 (6). Pp. 535—620.
24. Schaltegger, Stefan, Wagner, Marcus. "Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation. Categories and interactions", Business Strategy and the Environment. 2011. 20 (4). Pp. 222—237.
25. Bujor, Adriana and Avasilcal, Silvia. "Creative Entrepreneurship in Europe: A Framework of Analysis". Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering. 2014. Vol. XXIII(XIII). issue 1. Pp. 151—156.
26. Farinelli, Fulvia, Bottini, Marino, Akkoyunlu, Sule, and Aern, Philipp. "Green entrepreneurship: the missing link towards a greener economy", ATDF J. 2011. 8 (3/4), 42—48.
27. Brush, Candida G., and Cooper, Sarah Y. "Female entrepreneurship and economic development: An international perspective", Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal. 2012. 24. Pp. 1—6.
28. Schoof, Ulrich. "Stimulating youth entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people", ILO, SEED Working Paper. 2006. № 76.

29. Дятленко С., Конопкін В., Корнецький А., Кучерук О., Савицький І. Соціальне шкільне підприємництво: твій перший стартап: посібник для учнів 8 (9, 10, 11) класів, батьків та освітян. К.: ТОВ "ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС", 2020. 184 с.

30. James, Lyons A. Veteran entrepreneurship: A phenomenological study of the lived experience of veterans' transition from military service to entrepreneurship. ProQuest Dissertations Publishing. 2014.

References:

1. Hebert, R. and Link, A. (2009), A History of Entrepreneurship, Routledge, London, UK.
2. Casson, M. and Casson, K. (2014), "The history of entrepreneurship: Medieval origins of a modern phenomenon", Business History, vol. 56:8, pp. 1223—1242.
3. Shane, S.A. (2003), A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus, Edward Elgar Publishing, London, UK.
4. Cantillon, R. (1964), Essai sur la nature du commerce en general, A.M. Kelley, New York, USA.
5. Smith, A. (1935), Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov, [An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations], Mysl, Moscow, Russia.
6. Say, J.-B. (1976), A treatise on political economy, Grigg and Elliot, Philadelphia, USA.
7. Menger, C. (2014), Grundsätze der Volkswirtschaftslehre, Heptagon, Berlin, Germany.
8. Marks, K. and Engels, F. (1957), Teorii pribavochnoj stoimosti [Theories of Surplus Value], Hospolytyzdat. Moscow.
9. Weber, M. (1990), Izbrannyye proizvedeniya [Selected works], Progress, Moscow, Russia.
10. Schumpeter, J.A. (1942), Capitalism, socialism and democracy, Harper & Brothers, New York, USA.
11. Zian'ko, V.V. (2008), Innovatsijne pidpriyemnytsvo: sutnist', mekhanizmy i formy rozvytku [Innovative entrepreneurship: the essence, mechanisms and forms of development], UNIVERSUM, Vinnytsia, Ukraine.
12. Hayek, F. A. (1945), The Use of Knowledge in Society, The American Economic Review, vol. 35(4).
13. Mises, L. (1949), Human Actio, A Treatise on Economics. Ludwig von Mises Institute, Auburn, USA.
14. Kirzner, I. M. (1973), Competition and entrepreneurship, University of Chicago Press, Chicago, Canada.
15. von Hayek, F. A. (1988), The Fatal Conceit. The Errors of Socialism, Routledge London, UK.
16. Hill, C.W. and Jones, G.R. (2001), Strategic Management Theory. Houghton-Mifflin, MA, Boston, USA.
17. Pyrig, O. A. (2011), Pidpriyemnytsvo v Ukraini: vid vytokiv do s'ohodennia [Entrepreneurship in Ukraine: from the origins to the present], UkrDruk, Kyiv, Ukraine.
18. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "Economic Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20211006#Text> (Accessed 30 Nov 2021).
19. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (Accessed 30 Nov 2021).
20. Levy, D. and Scully, M. (2007), "The institutional entrepreneur as modern prince: The strategic face of power in contested fields", Organization Studies, Sage Journals, vol. 28, pp. 971—991.
21. Hitt, M.A. Ireland, R.D. Sirmon, D.G. and Trahms, C.A. (2011), "Strategic entrepreneurship: creating value for individuals, organizations, and society", Academy of Management Perspectives, vol. 25 (2), pp. 57—75.
22. Romanovsky O.O. (2012), Fenomen pidpriyemnytsva v universytetah svitu [The phenomenon of entrepreneurship in the universities of the world], Nova Knyga, Vinnycja, Ukraine.

23. Acs, Z. J. (2008), "Foundations of high impact entrepreneurship", Foundations and Trends in Entrepreneurship, vol. 4 (6), pp. 535—620.

24. Schaltegger, S. and Wagner, M. (2011), "Sustainable entrepreneurship and sustainability innovation. Categories and interactions", Business Strategy and the Environment, vol. 20 (4), pp. 222—237.

25. Bujor, A. and Avasilcal, S. (2014), "Creative Entrepreneurship in Europe: A Framework of Analysis", Annals of the Oradea University, Fascicle of Management and Technological Engineering, vol. XXIII(XIII), vol. 1, pp. 151—156.

26. Farinelli, F. Bottini, M. Akkoyunlu, S. and Aern, P. (2011), "Green entrepreneurship: the missing link towards a greener economy", ATDF J, vol. 8 (3/4), pp. 42—48.

27. Brush, C. and Cooper, S. (2012), "Female entrepreneurship and economic development: An international perspective", Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal, vol. 24, pp. 1—6.

28. Schoof, U. (2006), "Stimulating youth entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people", ILO, SEED Working Paper, vol. 76.

29. Dyatlenko, S. Konopkin, V. Kornetsky, A. Kucheruk, O. and Savyckij I. (2020), Social'ne shkil'ne pidpriyemnytsvo: tvij pershyj startap: Posibnyk dlja uchniv 8 (9, 10, 11) klasiv, bat'kiv ta osvityan [Social school entrepreneurship: your first startup: Handbook for students of 8 (9, 10, 11) classes, parents and educators], TOV "VI EN EJ PRES", Kyiv, Ukraine.

30. James, L.A. (2014), "Veteran entrepreneurship: A phenomenological study of the lived experience of veterans' transition from military service to entrepreneurship", ProQuest Dissertations Publishing.

Стаття надійшла до редакції 04.12.2021 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73